

Arbeids- og sosialminister Dagfinn Høybråtens tale på Fafo Østforums årskonferanse 26.05.05

Arbeidstakere fra øst - dumpingkandidater eller samfunnsbyggere?

Jeg vil først få takke for invitasjonen til årskonferansen i Fafo Østforum.

"Arbeidsinnvandrere trekkes dit de trengs mest, der det er flest ledige jobber og høyest lønnsvekst. Innvandring kan dermed stimulere til vekst ved å fjerne flaskehalsene i produksjonsprosessene.

Når flaskehalsene fjernes, øker etterspørselen etter arbeidskraft av mange slag. Det kommer mange grupper til gode gjennom økt produktivitet og større investeringer. Dette skaper igjen ringvirkninger - flere markeder opplever vekst".

Dette sa forsker Marianne Røed ved Institutt for samfunnsforskning i følge Dagens Næringsliv 20. januar i år da hun holdt foredrag på valutaseminaret til Samfunnsøkonomisk forening.

Avisenes Nyhetsbyrå - ANB - hadde en litt annen innfallsvinkel i en artikkel 18.februar, gjengitt på FAFO Østforums hjemmeside:

"Stadig flere utenlandske bygningsarbeidere blir utstasjonert i Norge, og slett ikke alle blir registrert. Fellesforbundet er dypt bekymret etter å ha kartlagt arbeidsvilkårene til denne gruppen i 22 bedrifter. De melder om arbeid for 40-60 kroner timen, ti timer om dagen og seks dager i uka uten overtid".

Nå kan begge disse utsagnene faktisk være riktige samtidig - men de illustrerer likevel at effekter av arbeidsinnvandring fra de nye medlemslandene i EU kan belyses på veldig forskjellige måter. Er den økte arbeidsinnvandringen først og fremst et bidrag til en mer vekstkraftig økonomi og høyere velferd, eller er den først og fremst en trussel mot verdige standarder i arbeidslivet?

Jeg mener at det er godt grunnlag for å hevde at den økte arbeidsinnvandringen har tjent både forbrukerne og norsk økonomi.

Norsk økonomi er i vekst, og det er stor etterspørsel etter arbeidskraft i flere bransjer. Særlig gjelder dette i byggenæringen. Uten de nye utenlandske arbeidstakerne ville vi kunne opplevd et sterkere press, med høyere priser og lengre ventetid for forbrukerne som resultat.

Men samtidig kan vi heller ikke undervurdere at vi har hørt om tilfeller - for mange tilfeller - hvor utenlandske arbeidstakere tilbys lønns- og arbeidsvilkår de aller fleste ville mene var urimelig eller uanstendig dersom det var snakk om norske arbeidstakere. La meg derfor slå fast: Alle som arbeider i Norge skal ha verdige og forsvarlige lønns- og arbeidsvilkår, uavhengig av hvilken nasjonalitet de har. Regjeringen forutsetter at det skal være mulig å leve av den lønn man tjener for fulltidsarbeid, selv med utgangspunkt i det norske kostnadsnivået. Vi kan ikke

akseptere at avtalevilkår samfunnet ville stemple som urimelig overfor en norsk arbeidstaker blir alminnelige bare fordi arbeidstakeren på samme arbeidsplass har en annen nasjonalitet.

Fra enkelte hold blir Regjeringen kritisert for å være "for passiv" i arbeidet for å forhindre sosial dumping. Det er en påstand jeg naturlig nok ikke er enig i. Vi kan ikke ende opp med å være for arbeidsinnvandring i teori, men mot det i praksis. Vi skal forhindre sosial dumping, men ikke bedrive skjult proteksjonisme. Tiltak som har en sikker effekt i form av økte kostnader for næringslivet og mer byråkrati, men en usikker effekt når det gjelder å forhindre mulig sosial dumping bør være uaktuelle. Det må stilles krav til de tiltakene vi iverksetter at de er målrettet, det vil si at deres primære effekt nettopp blir å forebygge sosial dumping. Det er også et nødvendig krav at tiltakene er ikke-diskriminerende overfor utenlandske leverandører av varer og tjenester. Det følger av EØS avtalen som har en bred oppslutning både i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. De tiltakene som er iverksatt møter begge disse testene. Det kan etter min mening ikke sies om en del andre mulige tiltak som er foreslått.

Forsamlingen her kjenner godt til mange av de tiltakene som er iverksatt, så jeg skal ikke bruke mye tid på å presentere dem. Det er mer interessant å drøfte hva som er aktuelt å gjøre videre.

Et tema som vil melde seg etter hvert, er hvorvidt overgangsordningen for ordinær arbeidsinnvandring skal forlenges etter utløpet 1. mai 2006. Her stilles som kjent krav om norske lønns- og arbeidsvilkår for å kunne ansettes i en norskregistrert bedrift. Det er et spørsmål vi vil drøfte med partene i arbeidslivet, og blant annet bygge på erfaringene med gjeldende overgangsordning. Men jeg understreker: dette er en overgangsordning. Det betyr at den før eller siden må avvikles.

Viktigere enn overgangsordningens skjebne er hva vi kan gjøre for å forebygge sosial dumping blant utsendte arbeidstakere og utenlandske tjenesteleverandører på midlertidige oppdrag i Norge. Disse tjenesteinnvandrerne er det som kjent ikke anledning til å legge inn under overgangsordningenes krav.

Det er lønnsforskjeller mellom norske og utsendte utenlandske arbeidstakere i bygg- og anleggssektoren som har skapt desidert flest overskrifter med beskyldninger om sosial dumping. Det synes klart at det har forekommet lønnsnivåer blant midlertidig utsendte arbeidstakere i Norge i denne bransjen som er klart under det vi vil definere som et rimelig nivå. Hvor omfattende problemet har vært skal jeg være forsiktig med å uttale meg om. Jeg mener at norske bedrifter og håndverkere får finne seg i å måtte konkurrere på pris og kvalitet. Det har også vært fullt ut akseptert at lønn er et forhandlingsspørsmål. Det betyr nødvendigvis at det må tillates lønnsforskjeller. Men at håndverksbedrifter med tariffavtaler vil oppfatte det svært urimelig å bli utkonkurrert av andre bedrifter med uakseptabelt lave lønnsnivåer til arbeidstakere med tilsvarende kompetanse, er absolutt forståelig.

Jeg har registrert med stor interesse at nestleder i Fellesforbundet, Arve Bakke, nå tar til orde for lovfestet minimumslønn som et virkemiddel mot sosial dumping. Selv om det på ingen måte er uvanlig utenfor Norden, vil et slikt virkemiddel være et prinsipielt nytt steg i det norske arbeidslivet. Det har så langt vært bred enighet om at lønn er partenes ansvar. Verken Storting eller Regjering har forsøkt seg på å sette minstelønnsstandarder i nasjonen samlet eller i den enkelte bransje. Ifølge FAFOs nylig publiserte rapport om minstelønnsstandarder har heller ikke nasjonale minstelønner vært brukt som et virkemiddel for å forebygge press på tariffavtaler som følge av arbeidsinnvandring. Det har mer vært benyttet som et virkemiddel

mot rene innenlandske lavlønnproblemer i land med større lønnsforskjeller - både opp og ned - enn i Norge, bl.a. i land hvor fagorganisasjonene står svakere enn hos oss. Når det er sagt, er det samtidig klart at begrepet minimumslønn på ingen måte er et entydig begrep. Partene må stå fritt til å vurdere - og konkretisere - også et slikt tiltak ut fra en felles interesse av å forhindre uverdige forhold i arbeidslivet. Minimumslønn må som andre mulige tiltak vurderes ut fra svarene på disse spørsmålene:

Forhindrer det mulig sosial dumping på en effektiv måte?

Skaper det høyere kostnader og mer byråkrati i bransjer hvor sosial dumping ikke anses som noen reell problemstilling?

Virker det urimelig konkurransehindrende eller som skjult proteksjonisme?

Allmenngjøringsloven er - og blir fortsatt det viktigste redskapet for partene til å forhindre at de blir utkonkurrert på grunn av sosial dumping. Etter at vedtaket om allmenngjøring av tariffavtaler for syv petrokjemiske landanlegg har virket i noen måneder mener både Petroleumstilsynet og tariffavtalepartene at det har hatt positiv effekt.

Det er ikke statens ansvar å mene noe om allmenngjøringsloven bør benyttes. Det skal partene gjøre, og tariffnemnda skal avgjøre allmenngjøring i de aktuelle tilfeller. Det gjelder også i den nye saken hvor det er krevd allmenngjøring av tariffavtaler i byggesektoren i de sentrale østlandsfylkene. Jeg vil derfor ikke kommentere nærmere behovet for allmenngjøring verken i byggesektoren eller andre sektorer. Men vi vil arbeide for at loven skal være et reelt redskap for å kunne forebygge sosial dumping. Vi har fra Arbeids- og sosialdepartementets side tatt initiativ til en evaluering av erfaringene med den første bruken av allmenngjøringsloven. Det betyr også at vi er beredt til å endre kravene til bruken av loven, dersom det framkommer ny informasjon om hensiktsmessige justeringer for å forebygge sosial dumping.

Like viktig som å evaluere den nære fortid er det å føre tilsyn med at de vedtak som er gjort etterleves. Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet har også fått ansvar for å føre tilsyn med at kravene til lønns- og arbeidsvilkår etter overgangsordningen og etter allmenngjorte tariffavtaler, etterleves. Begge tilsynene er styrket i 2005 budsjettet for å gjennomføre disse oppgavene - senest med 12 millioner kroner ekstra nå i Revidert Nasjonalbudsjett. Etatene har etter EØS-utvidelsen intensivert innsatsen kraftig i forhold til utenlandske arbeidstakere. Blant annet gjennomførte Arbeidstilsynet i begynnelsen av mai i år en landsomfattende kampanje rettet mot bygg- og anleggsbransjen der de særlig så på lønn, arbeidskontrakter og HMS for utenlandske arbeidstakere. Når det gjelder utenlandske virksomheter med arbeidstakere på oppdrag i Norge, avdekket tilsynet at det er stor forskjell mellom norsk lønnsnivå og hva disse arbeidstakerne får i lønn. Det er etatens inntrykk at det i de besøkte virksomhetene er til dels store forskjeller mellom norsk lønnsnivå og hva disse arbeidstakerne får i lønn.

Myndighetenes informasjonsvirksomhet overfor utenlandske arbeidstakere, samt norske arbeids- og oppdragsgivere som benytter utenlandsk arbeidskraft har også blitt betydelig styrket. Dette kommer i tillegg til det ordinære tilsynet med at helse, miljø, sikkerhets og arbeidstidsbestemmelser i arbeidsmiljøloven følges på arbeidsplassene. Det er som dere vet et regelverk som gjelder alle som arbeider i Norge, uavhengig av hvem de jobber for og hvilken nasjon passet deres er utstedt i.

Regjeringen har lagt stor vekt på en god dialog og et nært samarbeid med arbeidslivets parter både før og etter EØS-utvidelsen. Konsekvenser av EØS-utvidelsen og behovet for eventuelle ytterligere tiltak og virkemidler med hensyn til lønns- og arbeidsvilkår drøftes jevnlig mellom partene og myndighetene i Arbeidslivspolitisk råd. Neste gang dette er agenda for rådet er allerede 16. juni.

Moderniseringsdepartementet er i ferd med å slutføre implementeringen av ILO-konvensjon nr. 94 om arbeidsklausuler i statlige arbeidskontrakter.

Jeg regner med at både norske kommunepolitikere, kommunenes toppledelse og styrer og ledelse i statselskaper er enige i at arbeidstakere skal behandles skikkelig - og at i det ligger også å sørge for akseptable standarder for både lønn og arbeidsvilkår. Både selskaper og kommuner har som regel utformet prinsipper både for sine verdigrunnlag og for sin arbeidsgiverpolitikk som burde tilsi en slik konklusjon.

Er nye arbeidstakere fra øst dumpingkandidater eller samfunnsbyggere? Selv vil de nok ikke se på seg selv som noen av delene. De er arbeidssøkere på jakt etter nye muligheter som EU-utvidelsen har gitt dem. Det er rettigheter de har - som skal respekteres på samme måte som rettighetene til norske arbeidstakere. Regjeringen mener altså at virkningen for samfunnet av økt arbeidsinnvandring i hovedsak er positiv. Men det har vært og vil være utfordringer å forhindre misbruk og utnyttelse av enkeltpersoner i arbeidsmarkedet - og den utfordringen har økt det siste året. Vi tror ikke at dette "løser seg selv". Fravær av offentlig engasjement er ikke et alternativ. Vi vil fortsette vår overvåkning av arbeidsmarkedet, bidra til at konsekvenser av arbeidsinnvandringen blir dokumentert, og gjennomføre tiltak som fungerer etter hensikten i nær dialog med arbeidslivets parter.

Takk for oppmerksomheten.